

М. А. ПЕЛЕЩИШИН, І. Р. МИХАЛЬЧИШИН

Нові пам'ятки культури шнурової кераміки у верхів'ях Західного Бугу

В 1979—1980 рр. у верхів'ях Західного Бугу було виявлено та досліджено кілька нових пам'яток, які належать до кола культур шнурової кераміки, але досить відмінних від раніше відкритих на цій території. Вони свідчать про наявність кількох груп пам'яток цієї культури в Західному Побужжі, де внаслідок проміжного географічного положення стикалися і частково змішувалися різні групи племен культури шнурової кераміки.

До таких пам'яток можна віднести невелике поселення в с. Тадані Кам'янсько-Бузького р-ну Львівської обл., досліджене експедицією Львівського університету в 1977—79 рр. Воно розташоване на високому мисі лівого берега Західного Бугу. На дослідженій площі відкрито одну напівземлянку та невеликий речовий комплекс. Напівземлянка мала вигляд округлої ями (діаметр 2,5 м) з прямими стінками та нерівним, вкопаним у материк на глибину 0,6—0,8 м від сучасної поверхні дном. В північній частині знаходився компактний розвал невеликої глиняної печі та скупчення з дрібними вугликами. Піч мала округлий черінь (діаметр 0,5 м) та купол на дерев'яному каркасі.

У житлі виявлено посуд двох груп. До першої групи відносилися два горщики, виготовлені з глини зі значною домішкою товченого каменю та шамоту; на їх темній горбкуватій поверхні виявлено сліди слабого згладжування пучком твердої трави в горизонтальному напрямі. Вони мали опуклі стінки, невисоку шийку з трьома виступами-упорами під краєм. Висота повністю реставрованого горщика становить 21 см, другий був трохи менший (рис. 1, 1, 2). Деякі горщики мають горизонтальні виступи на верхній частині корпусу (рис. 1, 3).

Посуд другої групи тонкостінний, переважно коричневого кольору з старанно вигладженою поверхнею, прикрашений на верхній частині подвійними горизонтальними відтисками шнура (рис. 1, 4). У житлі збереглися: уламок кістяного молотка з отвором та кілька розбитих кісток великої рогатої тварини та дикого кабана (рис. 1, 5).

Посуд першої групи з горбкуватою поверхнею має близькі аналоги на поселеннях в Усичах і Торчині Волинської обл., розташованих у басейні р. Стир¹ та інших місцях цього регіону². Подібний посуд зустрічається на пам'ятках межановицької культури в Південній Польщі³.

Посуд другої групи зі шнуровим орнаментом наближається до кераміки стжижівської культури, поширеної в районі Любліна (Польща) та на Західній Волині. Проте на ряді досліджених поселень цієї культури, наприклад, в Стжижуві (Польща), Ставку та деяких інших на Західній Волині вищеописаного посуду першої групи немає⁴.

Про безпосереднє проникнення невеликих груп населення межановицької культури у верхів'ях Західного Бугу свідчать поселення та поховання, відкриті біля с. Лежниця Іваничівського р-ну Волинської обл. Пам'ятка знаходиться на високому правому березі Західного Бугу (урочище Застава), сильно зруйнована силосними траншеями. В стінці однієї з них простежено залишки напівземлянки, на дні якої — глибина 0,8 м від сучасної поверхні — знаходилося п'ять розчавлених посудин. Чотири з них, ймовірно, виготовлені однією людиною з глини з невеликою домішкою дрібно потовченого каменю, мають старанно за-

лощену темно-сіру поверхню. Серед них особливу увагу привертає невелика амфорка висотою 23,5 см з кулястим корпусом та двома маленькими вушками під високою циліндричною шийкою. Вона прикрашена вертикальними наліпними валиками поміж вушками і під ними (рис. 2, 1). Друга частково збережена менша амфорка мала виразний біко-

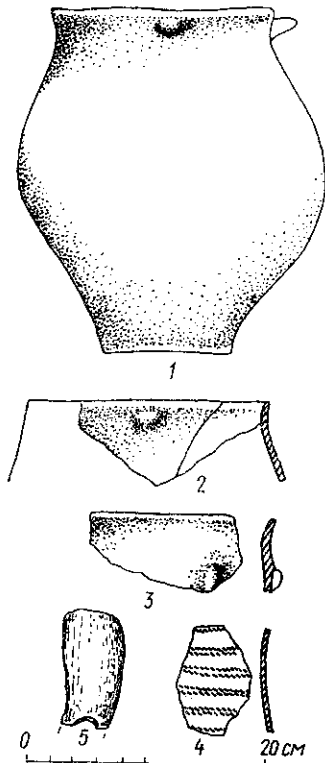

Рис. 1. Посуд (1—4) та уламок кістяного молотка (5) з поселення біля с. Тадані

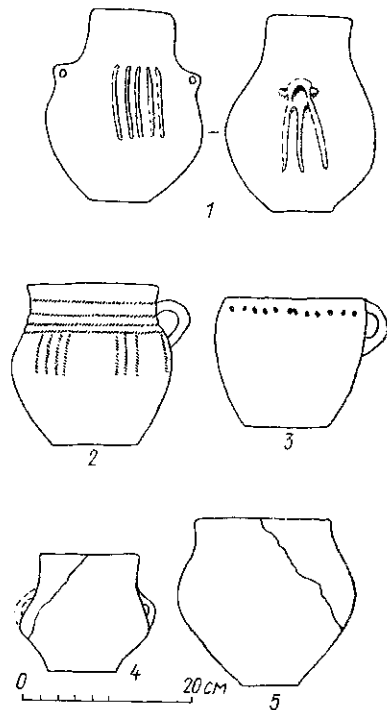

Рис. 2. Посуд з поселення біля с. Лежниця (1—5).

нічний профіль, високу відігнуту шийку, під якою розміщені два майже плоскі вушка (рис. 2, 2).

В комплексі є горщик м'якого біконічного профілю з кількома наліпними виступами по краю, висотою — близько 20 см (рис. 2, 5). Останні дві посудини — це черпаки з ручкою. Один з них має півсферичну форму і прикрашений під краєм горизонтальним рядком овальних ямок. Другий має біконічний профіль з циліндричною шийкою, на якій нанесено кілька горизонтальних відтисків шнура. Подібний орнамент нанесено і під шийкою на ручці (рис. 2, 2, 3).

Таким чином, з п'яти різних посудин, що вживалися одночасно, лише одна мала типово шнуровий орнамент. Всі інші не мають аналогів в Західному Побужжі і взагалі на території стжижівської культури. Проте близькі форми черпаків відомі з могильника в Межановіцах (Південна Польща), у Коштани та Кошіцах (Словаччина). На могильниках південніше Карпат зустрічається орнамент у вигляді наліпних вертикальних валиків на стінках амфор⁵.

Три посудини, близькі до описаних, виявлені в скорченому похованні в 200 м південніше від поселення, виготовлені з однакової керамічної маси з невеликою домішкою шамоту з темно-сірою, старанно залощеною поверхнею. В числі їх є амфорка, черпак і миска. Амфорка невелика, висотою 8 см, з відносно широким дном, її злегка розширений біконічний корпус переходить у розхилену шийку; посудина має два маленькі вушка на верхній частині і прикрашена рядком ямок на

шийці та вертикальними наліпними валиками під вушками і між ними (рис. 3, 1). Подібний орнамент нанесено і на черпак з роздутим кулястим корпусом та широким дном (рис. 3, 2). Третя посудина являла собою невеличку конічну миску з широким дном (рис. 3, 3). Загальний вигляд посудин та їх орнаментация наближені до знайдених в Межановіцах.

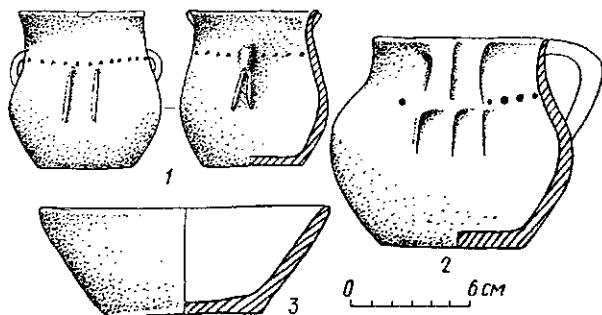

Рис. 3. Посуд з поховання поблизу с. Лежниця (1—3).

В цілому отримані матеріали показують, що проблема зв'язків між стжижівською культурою та її більш західними сусідами вимагає глибокого вивчення. Це має важливе значення для дослідження пізнього етапу існування культури шнурової кераміки на пограниччі Східної і Центральної Європи.

Н. А. ПЕЛЕЩИШИН, И. Р. МИХАЛЬЧИШИН

Новые памятники культуры шнуровой керамики в верховьях Западного Буга

Резюме

В 1979—80 гг. в верховьях Западного Буга были исследованы: поселение у с. Тадани Каменско-Бугского р-на Львовской обл., поселение и погребение у с. Лежница Иваничевского р-на Волинской обл., на которых выявлены отдельные объекты с керамикой, имеющей аналоги в межановицкой культуре в Южной Польше и сходных с ней памятников в Словакии. Полученные материалы дают возможность более подробно уяснить вопросы этнокультурных связей в среде различных племен позднего этапа культуры шнуровой керамики на пограничье Восточной и Центральной Европы.

¹ Пелещшин М. А. Нові поселення стжижівської культури на Волині // Археологія. — 1971. — № 1. — С. 94, рис. 6, 8; 1, 2.

² Glosik J. Wolyńsko-podolskie materiały z epoki kamiennej i wczesnej epoki brązu w Państwowym muzeum archeologicznym w Warszawie // MS. — 1962. — Т. 8. — С. 172.

³ Machnik J. Die Merzanowice — Košťany Kultur und das Karpatenbecken // SA. — 1972. — 20. — I. Taf. 1, 16, 17.

⁴ Захарук Ю. М. Нове джерело до вивчення культур шнурової кераміки на Волині // МДАПВ. — 1961. — Вип. 3. — С. 22—41; Glosik J. Osada kultury ceramiki sznurowej w Strzuzowie, w swietle badań w latach 1933—37 i 39 // MS. — 1961. — Т. 7. — С. 41—96.

⁵ Machnik J. Die Merzanowice... — Taf. I, 12, 13; II, 9.

С. Г. РИЖОВ, Т. Г. БОРОДИНСЬКА,
О. А. НОВОКРЕЩЕНОВА

Охоронні розкопки Херсонського некрополя в 1981 р.

Ділянка Херсонського некрополя, розташована на західному узбережжі Карантинної бухти, була повністю розкопана на початку ХХ ст.¹ Тут в основному були відкриті склепи і могили, вирубані в скелі. Незважаючи на те що ця ділянка некрополя вже досліджена, іноді, особливо